د مجلو او جرائدو څخه

دمرحوم الفت صاحب ځيني

مضامين او ليکني

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
ستاشان	1
له مدرسې نه اېستل	1
انسان څه غواړي؟	2
کارونه	4
وده او تکامل	5
ماشومان	6
ریاکاران	7
دشپنو کېږدۍ	9
دقضاوت شعور	10
بختوره	11
ځان ساتل	12
کتبوری	13
دشاعر مقام	14
څنګه ژوند کوو؟؟	16
کورنۍ	18
فکرونه هم تغیرمومي	20
شاعرانه خیال	21
تیاره او رڼا	22
بله دنیا	23
دبشریت قافله اومنزل مقصود	23
دمحبت لېوال	24
پوهه او معرفت	26
د زړه پوښتني	28
د ژوندانه روح	29
دمشرانو عشق	30
سترقوت	32
له کارسره علاقه	34
دپوهې غرور	36
عقل، قانون غرایز	37
اجتماعي نظام	40
د ځان مینه	42
دخان ناظر	45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمیت پیژندنه.. 46
اداري سیاست 47
اشتباه.. 48
خان اوبلهای.. 49
فکر او کار.. 51
وطن.. 51
ملت 52
حقیقي غل.. 53
بندیوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم.. 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمیږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت وریږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی یې اوستا لویي موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی.موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه ستر ګونه وینو یا لنډوي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهیږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځاییږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې.که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکیږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچو ل څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل،۸ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځکه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لوېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼې اولوی مسولیت قبول کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد بې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زيات احتیاج لري. که موږ دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وايي روغ صورت پا چايي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګړېږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او یو هېږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوئ'کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډېره مطالعه لري. یا په ملایي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وايي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډېرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډېرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لرې؟ که له دې حده تېر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا دارېې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډېرو ډوډۍ غړېو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وايي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا بې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کېږي او ډېر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځي مراد بې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک بې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک بې اصلي معشوقه بولي. ډېرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګواښوته سرونه نه نیسي یعني دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کېږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالېږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولېږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم
یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره بې نورو څیزونو ته زړه کېږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دېښتۍ (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وایي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کیږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولیږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهیږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.
له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او ښځې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک یې نه ویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسیږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېریږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالیږو، یاخپه کیږو دوئ نه خبریږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بیلیږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهیږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.
اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.
څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.
نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتنې پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلیږي بلکې هغه پښتانه رانسیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کیږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسرښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.
نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خېری او دهندو زیړه بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوشتمن سړی مجبوريږي چې دما ل په قرباني خپل ځان هغې اصلي غايې ته ورسوي. دغسې چې يومسلمان په خپل مخکې يوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سير اوسفر غايه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنياکښې هم يوه لوړ غايه لري چې دما ل توښه ورته ضرور ايسي او دما ل پيداکولو علت و غايې ګڼل کيږي. په ډيرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډيرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پريږدي مګرخپله يوه نظريه او مفکوره چې ښايي هيڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پريږدي.
وروسته تردغسې ډيروفکرو چې په انساني نړی کښې يې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نيسو يعنې له زيد و عمر نه تيريږو او بشري مفهوم ته ګورو حيرانيږو چې انسان څه غواړي او څه غايه لري؟ که په يوه ملت کښې دغه غايه درک شي او ديوې عميقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعين شي نو د هغه ملت په نهضت او ويښو لو کښې ښه کارو ځنې اخيستل کيږي او همدغه راز نبض پيژندل ديوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظيفه ده چې په اجتماعي حيات کښې خورا ډيردخل اوتاثير لري. څوک چې ديوه ملت شايق کيږي هغه بايد په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(١)

کارونه

ځينې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبيرکوي او حقيقت يې لټوي معنايې ګرانيږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي ياله رڼا نه تيارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت يې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکليږي او دهغو کلماتو تعبير چې لوی او واړه، پوه او ناپوه يې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زيات وايي هم څه اسانه کارنه دی.
کارهم له همدغسې کلماتو څخه يوه کلمه ده چې که تعبيريې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس يې معنا پټوو او دبني اسرائيلو غوا ورځنې جوړيږي.
که ووايو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نويو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک يې کاريګر نه بولي. ډيرخلک دي چې خوشحا ل ګرځيدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځينې کسان يوه ځای ته څه خبرې وړي او وايي هلته کارلرم. يوسړی ځای په ځای ولاړوي او ديو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه دريدل اوکتل که څه هم هيڅ حرکت به پکې رانه شي کارباله شي.
که ووايود انسان هغه عمل او حرکت دی چې ديوې فايدې لپاره وي دلته له کارنه دفايدې پيژندل ګرانيږي او ډيربې فايدې کارونه چې خلک کاربولې دکار له تعريفه اوزي.
که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وګورو، نوځينې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هيڅ دخل نه لري لکه لويدل، رنځوريدل، مړه کيدل چې څوک يې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځينې افعا ل لا بيخې په انسان پورې هيڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتيدل د پاڼو رژيدل، دبوټو لوييدل اوداسې نور.
که ځينې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونيسو نوبيا مجبوريږو چې تصورته هم کار ووايو اوپه يوخيالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دايرې نه هم کار خارج وبولو.
دالغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځای پريږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وايي فلانکی دکارسړی دی يا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟
په دې لحاظ نوکار يوبل راز مفهوم پيداکوي اوډير افعا ل لکه خوب وخندا، څښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اويوازې همدغه افعا ل پاتې کيږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغيزه لري. که يوسړی يوې کوي، يوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله ليکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هريو کارکوي اودکار سړي بلل کيږي.

---

(١) کابل مجله، ١٣٢۴ کا ل، ١ ګڼه، ٧ - ١٠ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داتول کارونه دي، مګر دټولو اهمیت یوراز نه دی ځینې کارونه به وي چې خولې په کښې نه توییږي، غږي به پکې ډېرنه ستړې کیږي مګر قدر اوقیمت به یې ډېروي، دغسې دنیاکښې سره او سپین، جوار اوغنم، خرمهرې او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یوله بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅیږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کارچې هرڅوک یې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابریږي.

دکارونو دقیمت دپاره دوه اصلي معیاره موجوددي، یوضرورت او احتیاج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتیاج په یوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بنه نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق یې نه وي پیداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پیداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قیمت نه وي پوه شوي هلته دنفیسو صنا یعو خاوندان له نورونه څه زیات امتیاز نه لري.

په یوه محیط کښې چې هرڅوک په مادیاتو افتخار کوي هلته دفضلیت خاوندان حقیر وي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږی. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتیاج لري نو که دضرورت اواحتیاج په ځای دضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثیر نه لري، په ځینو ځایوکښې چې خلک دیوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نهویني او په دې نه پوهیږي چې علم او پوهې ته شدید ضرورت موجوددی هغوئ تعلیم او ښوونه کوم قیمتي اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې یې نه حسابوي.

سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونیسي اود هر کار په قیمت او اهیمت کښې غور وکړي هغه پوهیږي چې په محیط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کیږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قیمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقیت لري او اهیمت یې هم زیات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زیات اهمیت لري چې په کور کښې مېږې او رمې ساتي. په کوم محیط کښے چې خلک دکامل تهذیب اوصحیح تربیت خاوندان وي هلته دیوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي لکه په غیر مدني اقواموکښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوایروکښې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدارزیات اهمیت پیداکوي.

همدغه شان په کومو هیوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب اومدرسه کښې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحیط په لحاظ کارونه لوړیږي اوټیټیږي، څومره چې په یوه سینداو دریاب کښې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره دکښتۍ اوکښتیبان اهمیت زیات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کیږی. (۱)

وده اوتکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وایي چې بې اولاده هم څوک پلار کیدای نه شي اونه څو ک بې لمسیانو بابا کیږي.

رښتیا چې په اجتماعي دنیا کښې یوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کېده، زامن اولمسیان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن یې، ته په هغه وخت کښې یوزری وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې میوې لرې.

د کا بل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوي او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پیداشوه، مګر پخوا لکه یو مړجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنیتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کیدې.

که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بیا هم تا ته څوک ونه نه وایي اوستا په حیات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بیا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپربکړو ونو ته راښکته کېږي. په رښتیا چې ستا ژوند په مونږ باندې دی اوبې له مونږ نه ژوند نه شې کولی لکه چې مونږ بې له تانه خپله تازګي اوحیات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بیل ګڼم دا به زما لویه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.

ددې شینکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پیداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړیده مګرددې ځمکې ښایست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نیالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپیرو خاورو به داقیمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولویوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته باید فیاضي ونه وایو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل یې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سړي ته خوږې میوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربیه یې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.

کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چیغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې دبل د لوبو شیان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.

زمونږ پام نه و یو را پاڅېده دبل مخ یې شوکارې کړ د هغه پرمخ وینې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.

مونږویل خیردی واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنیان یو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زمونږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زمونږ لوبې هم دورو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو، په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.

مونږ باید ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ،۲ ګڼه، دېښتنۍ دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریا کاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولېږي

بې میوې دی باغ وبڼ دریاکار

ریا کاریوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان سترې کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې يې دعبادت سره هېڅ مينه نه وي، هغه ځوک چې له خپل کار او وظيفې سره اصلي علاقه نه لري او يوازې دخپل آمر یا ځينو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شين ټاکو ښيي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټګي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکايتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنيا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً راياکاروي او په حقيقت کښې هېڅ نه کوي، ځينې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په يو مخصوص وضعيت چې يوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داځرګندوي چې يوازې همدی دوطن خواهۍ او وظيفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحيح اشخاص اوبا حرارته ځلميان زيات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي اوغيرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ريا کاران دي او ددې اصل ريا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې يوملت اومملکت ځينې شيان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضايل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضليتونه لري ياورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي يې، دا راز فضايل اوښېګڼې چې جامعه يې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک يې نه شي کولی. نوله يو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه ديوې اجتماع ترغيب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضايلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دريا کارۍ او منافقت فکر پيداکړي او ځينې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعيت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ يې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار تريوې اندازې پورې اسان هم ايسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عميق اود قيق فکرظاهر بين هم دی يوډول سادګي هم په کښې شته په جمعيت کښې ددقيق ا وعميق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثريت دهغو کسانو وي چې هرچا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتيجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقيدې له مخې اجتماعي فضايل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ريا کاران زښت ډېرپيداشي او مظاهره کوونکي دمخلصينو ځای ونيسي دغه راز کسان چې ميدان ته راوځي موقع (ځايونه) ونيسي هلته کارونه په حقيقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه يو نمايشي صورت لري، په دغسې ځايونو کښې جديت اوفعاليت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي يايوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ايسي چې په مظاهراتو او رياکارۍ کښې ميړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي يوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، يعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تياره خونه رنا کړي يا څوک ورځنې خپله ډيوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په يومملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي يعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرچاته ياهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دريا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقايق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځينو ادارو يا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ريا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجيبې نمونې ويني او داسې ايسي چې دامرض دمني له ريزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنايانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکيسې کوي اوپه دغو کيسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهيواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې يو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک يې بيا سلام هم نه عليک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ايسي مګر دپلار په مخ کښې بېخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلاريه مخ کښې هم بې ريا ژوندن ګران بلکې غير ممکن دی. دپرلاس لاندې خلک وينو چې د ځينو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطيع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووايو چې انسان فطرتاً يو ريا کار مخلوق دی چې يوازې له خپل ځان سره يعنې په زړه کښې يو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پيداشوی چې هم ځينې ټيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقايصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ويلی شي چې انسان له ريانه بېخې ځان خلاص کاندې ډېرځلې داسې پيښيږي چې په يوه مجلس کښې يوشی بدګڼل کيږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقيده بې وګرځوي، دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضررويني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم که په يوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغير کاردی. که يو معلم ياعالم دتعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ريا بلل کيږي مګر ريا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدائيت په رڼاکښې خلکوته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدير ور دي. کومه ريا چې حقيقتاً ريابلل کيږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې تړل په کښې مقصد وي لکه چې ځينې ډېرخلک يې په خپلو صحنو کښې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله يې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي يعنې اکثر داسې پيښيږي چې هرڅوک هماغه عيب ډېربدګڼي چې دی يې په خپله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دريا په موضوع کښې څه ليکل رياکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ريا کارۍ نه چې واورو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ريا او ډېرريا کاران ليدلی شو چې څوک په يو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي مګر دکارهيڅ پته نه معلوميږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران ليدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شيبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کښې دچا ليدنه او کتل تاثيرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځينو مواردو کښې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي مګر په هم هغه وخت کښې چې يو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټيټ کړي چې که هغه څو دقيقې دده د ميزپه مخ کښې ودريږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري. ددغسې ريا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چيرې دميزپه سريو کاتب چا ته شخصي خط يا درخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کارکښې حسابيږي او دده جديت ښيي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې رياکارۍ ته نه مجبوريږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتيجې او دکارکم وکيف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه وويني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي اوپه هر څه چې نظر جلبيږي هماغه شی ميدان ته راوزي.

مونږ ښايي دغسې ډېر امراض ولرو چې بايد اساسي علاج يې وشي او علتونو ته يې متوجه شو، ډېر نقايص به وي چې مونږ يې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقيقت کښې موږ ته عايد وي. که موږ اوتاسې ظاهر بين نشو څوک رياکاري نشي کولی اونه يې کوي. نو رياکارۍ په حقيقت کښې زما دظاهربينۍ عکس دی چې په بل کښې يې ګورم او بدورته وايم. که څوک غواړي چې يوسړی په بل رنګ ونه ويني رنګه عينکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کېږدۍ

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده. یو لورته یې په نښترو او ځېریو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته یې شین بڼ دسړي ترسترګو کېږي. دغونډۍ په خواکې یو لوی خوړدی او سپینې اوبه چې دغره له یو جګ ځایه راتوئیږي کړې وړې پکې بهیږي او له ځان سره څه وایي.

دکیږدۍ ښښتن یوکنډک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل زوی یې ورغومي هره ورځ د ځر دپاره بیایي، مازیګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندوا و بچو مینه ترې له ورایه څرګندیږي.

کله کله په څو ل او اوریاوې د کیږدۍ ښښتن څه نور پیښو لونه له کیږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکیږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره یوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شویده. هو دا کېږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شویده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکیږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کېږي او نه د ږلۍ دګاټو مخه نیولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه یوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي. مابه ویل چې داسړی ددې وزو په پیو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هیڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډیرې ښې روزي. دده هیڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کیږي، یوازې پۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پریږدي چې بچي یې وربانديې ښه موړشي. داپۍ هم دی وریانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي. نوسړی ویلای شي چې پۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کیږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هېر دی چې یاپې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په ویښه تېروي او لیوان دوزو داړلوته نه پرېږدي. دی ډېر پام کوي چې وزې یې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیایې چې ګړنګونه او پاټونه وي او دلویدلو ډاریه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځینې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کو ل. دیوه کام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود یوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بیا په دې وخت کښې چې ویښواوپیاوړو مشرانو ته ډېر اړوالی لیدل کیږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ –۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځینې کسان دي چې په خپله پره نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتۍ حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنهویني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دلیدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډیوې لاندې همیشه تیاره موجوده وي او هغه څه چې باید په ځان کښې وګوري په جهان کښې یې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه زره ملامتي نه شي لیدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شیان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هډو کې پیداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عیب او قصور له لیدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عیب ورته هنر معلومېږي.

دهغه قضاوت شعور چې په حیوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پیداشي ځا ن ته تر ځځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکمیت کوي او ځانته دقضاوت په حق قایلېږي باید خود خواهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کښېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او به خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وایم چې څوک به هېڅکله کوم بد یا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چې زه په دنیا کښې دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواصلاحي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل ګریوان کښې سرښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼې چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلایل پیداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائلید ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله ، ۱۳۳۳ کا ل ، ۲ ګڼه ، ۱ . ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دا ښځه ځلوینت کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک یې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زیاته پخه معلومیږي.
دا غریبه په خواری او مزدوری شپې ورځې تیروي او خپل بچي په هلوځلو، دیوه او بل په مزدوری ساتي مګر یه همدغه حال
کښې یې خپل یو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعلیم ته یې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډیر خبرنه یم که څه هم دواړه دیوه کلي یو او یووخت موکورونه ډیر نږدې وو، ځکه چې زه ډیره
موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پریښود. سربیره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که ځوک لږ غوندې
معتبرشي هغه بیاد مځکې خلک نه ویني او د خوارو غریب په حال ړوند اوکوڼ شي.
مګربیا هم په ورندو کښې دیوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچایي زما په برخه رسیدلې ده. زه تر ډیره حده زیار کاږم چې
د کونډو رنډو او خوارو غریب له زړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حال راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبریم
چې ددې یو میړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دینه ډیر مشر و او خپل عمرېې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسیده او دابختوره ښځه بیا کونډه شوه. یوه ځوانه یا نیمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له
قیده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره یې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نوم یې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بیاکونډه شوله او دغه نیک بخته یابد بخته کونډه یوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله
او دخپل مظلومیت عرض و دادیې کاوه. داکیسه ډېره اوږده ده زه یې له نورو برخو تیریږم، خومګر یوه خبره نشم هیرولی، هغه
دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې میړه لرې اوکه نه ؟
هغې وویل: نه کونډه یم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته یې وویل: ولې ادې لالی دې میړه نه دی؟ قاضي صیب خو د ماشوم خبره وا نه وریده
ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اویه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لویي نه وه چې
دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسیږي. ما دماشوم خبره یې څه ونه ګڼله ځکه د حقیقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د
بختورې دوهم میړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وویل:
دېښتنو کونډه، میړه ښه ده.
ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خوارۍ او غریبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم میړه وکړې او مونږ ته سپکه
راواړوې.
بختورې وویل: زه هېڅ کله بل میړه نه کوم هر چېرته چې یم کونډه به یم، زما زړه له میړه نه داسې تور نه ده چې بل میړه ته به
زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پریږدئ چې خپلو بچوته نفقه او جامه پیداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټینګ وو. اخره کښې
بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما میړه دی زه به دده په نامه ناسته یم.
تربرونه په دې قانع شوه او پوه شول چې دا اوس بل میړه نشي کولای ځکه یې ازاده پر ښووده. وګورئ! یوه ځلوینت کلنه ښځه
هم دلس ورځني هلک میرمن کیدای شي. هغه کونډه چې یو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره یې په همدې شان کیدای شي
چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ
مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. دیوې میړوښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې یې له خپل میړه اوبې د هغه
له اجازې لرې ځایو ته مسافرت کولای شي دعصري ژوند یوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وایم او په همدغه نامه یې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورې ۱۳۴۰ کال، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

يوه ورځې سحر ووې په خندا کښې — داقانون مدام جاري دی په دنياکښې

چې ضعيف دزورور خواکښې ورکېږي — لکه ورکه چې سپوږمۍ شوه د لمر خواکښې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نيمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونيسي خو خپل موجوديت بايلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعيفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکېږي او محوکېږي. يالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشريت مشترک ما ل دی مګر يوقوم يې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).
خېردابل بحث دی مونږ بېرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.
دا خو طبيعي قانون دی چې د حيات ماشين بې دضعيفانو له خوړو په بل شي نه چلېږي او ترڅو يومړنشي بل نه مړېږي.
وګوره!ورغومي اوتنکي وري.....په شنه ګياه چاغ او تيارشي او بيا د يوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعيف بوټي باسي او قوي پرېږدي. لکه چې ضعيفان په دنياکښې هېڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل ليوانو ته په رموکښې برخه او د درياب کبانو ته په چنجيو باندې درزق حواله ورکوي.
هو! داد طبيعت کرشمه ده چې له يوې خوا داړونکي ليوان او له بلې خوا دمظلوميت نماينده‌ګان لکه پسونه او نوربې وسلې حيوانات پيداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وينو سوراو رنګين شي. نو ويلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازميلوميدان دی.
نه يوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وينو رنګينېږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل ځښتن ته دضعيفانو وينې لکه آب حيات ښکاره کوي او مجبوروي يې چې يا د چا اوښکې تويې کړي اوياې وينې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ يې له وينو په بل شي وده نکوي نوبايد دقصاب غولی او دليوه پنجې دواړه په وينو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشيان لکه: غنم ، وريجې، خوږې ميوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د ليوانو غذاکيدای شي. نوانسان به ترينه دمدنيت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډېرو تحولاتواو څو رازه تغيراتو به يې خوري او ليوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.
نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او ليوه هم چاندی منع کړی که نه دا ښيرونکی پنجې به يې نه درولودلې.
نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک يې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قايه او د حيات دبڼ لپاره يوښه پسرلی دی او دا هېڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حيات يې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم يوقسم حيات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک يې دانسان او حيوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.
په حيواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانيږي او قوي باقي پاتې کيږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بېخې نشي خلاصېدلی مګرلکه سپي په خپلو مينځو کښې يوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې يې نه خوري. اګرکه اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهېزدي او داکار يوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحيح انسانان برسېره په دې چې دخپلو همنوعانو غوښې نه خوري او آبروېې نه تويوي يوله بله سره مرسته او ملګرتيا هم کوي چې دا خوی دحيات دساتلو لپاره ډېرضرور دی او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.
خيردانسان دفضليت دلايل خو زښت ډېردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دليل کيدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کيږي، نو هر څو ک چې د ځمکې دآبادۍ ور او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو يوازې انسان دی چې له وچوميرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټيو ښايسته کوي.

هو! دا يوازې دانسان لاس دی چې ددنيا بازار ته يې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګاريې ښايسته کړ دی، بلبل او بوراپې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته يې لکه شمع با حرارته معشوقه پيدا کړيده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې يې په باغوکښې په هر راز ميوو خوږې کړي او حيوانات يې په شنه اوتنکۍ ګياه ماړه کړي دي.
طوطيان دشنو ونو په سروکښې دده شکريه ادا کوي، عندليب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. ميږيان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بينوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي اودنيا لکه يوه سينما دساعت تېرۍ ځای ښکاره کوي، که نه په سپيره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هېڅ فرق نه لري اونه زمانه يې شپو او ورځو نوررنګونه پيداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنيت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کيږي.

ښيه! نودغسې يوه شريفه نوعه چې وجود ته يې دنيا ډېر احتياج اوضرورت لري او پخپل زيار او کوښښ مړه او سپيره ځمکه وښنوي او دومره څه پکی پيداکوي چې دحيواناتو ښه هم ورسره کيږي ايا هغه ته عقل او شريعت دځمکې په پيداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حيات پرې محافظه کړي.

ايا هغه پسه چې انسان دهغه حيات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وينو يې يولېوه موږشي او دنورو پسو څيرولو او داړلو ته لاقوت پيداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحليل شي اوديوه شريف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداری ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اوليوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورمېږماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اوم خوري اودی يې په اورهم کړوي.
(١)

کټوری

هغه څوک چې هېڅ نلري هم څوک ميلمه کوي. هو! يوه ورځ زه يوه داسې سړي کره ميلمه وم چې پوله اوپټی يې هېڅ نه درلوده په لو او لوړيې خپلې شپې تېرولې او دکاله ټول خرڅوری يې دومره نه و چې ديوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې يې له سپوږمۍ بله ډيوه نه وه او د هرچا سرويږدی خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسيره پدې چې خپل زوی کټوری ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ اخستې کورته يې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډېرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې ووينې په منډه بېرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زيری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېري ورځې يې غوښه په سترګو نه دې ليدلې خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هېڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هريوه چا لړمون او چا لړې او کلمې ښودلې. يوه يوه به لا ويل چې مونږ غلمينه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګياوي خوري ې. نه خدايږو په خوړلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری يوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور يې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وايي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچيږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.

دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کاليو کښېويني من من غوښه اخلي اوپه کاليو کښې نه ځائيږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټيکری او شکيدلی کميس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ،۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسېږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره ورو ورو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړېږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وروته يې هم ډېرخوندور ځيزونه بې خونده او وربښمينې ټوټې لکه بيستې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شرومبو ځنې په خوند کښې ښرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړي خوواېي چې ددوئ په نکولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.

نه ښه دی که ښه ځيزونه دنوروپه مخکې ايښې وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.

دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولږ کلکو غوښو نس خوړي شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، موماڼي نانکه ، پړګي اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښېږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوي دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به سکه واېي چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله په خلاصه تنده خبرې کوي کرکی هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ کرکی څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښېږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي ، نوولې ځوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوې. ته هغه ځوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له ښنو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.

هو! ستازړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوې ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چليږي. دلته ځوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سرې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.

ته رښتيا وابې:

که مې ځوک په فقيري شمېري فقيريم   که مې ځوک په اميري شمېري اميريم

دکـــــاملې عقيـــــدې لــــــه برکتـــــه   ددوهـــی پــه غــاړه ناســت شــاه جهــان يــم

ګـــدای ميکـــده کيســـت وقـــت مســـتی بـــين   کـــه نازبرفلــــک وحکـــم برســـتاره کـــنم

دمـــــاغ برفلـــــک ودل بزيرپـــــای بتـــــان   ز سبا چـې مـې طلبـی د ل کجـا دمـاغ کجـا ست

نقـــد شـــاعر درخـــور بـــازار نيســـت   نـــان بــــه ســـيم نســـترن نتـــوان خريـــد

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کا ل ، ۹ گڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېې څومره به ښه ؤکه زماسریندې د نداڧانو د ډانډس کارکولی شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رانښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پیژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پو هېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپیژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو.......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړي خو هغه ته..... مدیر صاحب او.......سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مورږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر مورږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټړ وانان په پټه ګوري.
څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مورږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سرېې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پیژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زمورږ د موټر وړاندې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پیژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته یې اړخ لګولي و. په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمریې له همدوئ سره تېرشویدی او هیڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړی.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته مانښام له بېرۍ نه ښکته شوو او د بېرۍ له نورملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرۍ ملګري نه پیژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پیژندل چې دسور ځنډي لونګۍ خاوند.د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خدایږو کم نه و او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود.
هغه بل مورږ سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وڅټ واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسودا پیداشوه چې له خپل ذهني اوخیالي اسمانه راښکته شې او همدغو خلکو غونډې شې مګر ددې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لورتیا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیارېږې هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه میرزاځای به ونه نیسې.

تاماته وویل په کوم هیوادکښې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنایي په کښې اکسیر وي هلته بایدسړی په معنوي فضایلو اوپټو ښیګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکیه او تربیه کښې تېرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پیرایو کښې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو وری مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه یې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکیدی شي دهغه به څه قدراو څه قیمت وي؟ ؟

تالکه یو هوښیار زړه سواندې ماته ددې دنیا داستوګنې لارې ښودلې اوویلې دي:

څه کېږي که څوک یوه داسې سړي ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کښې ورته سرونه ټېټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب یې ګټه تر زیانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخیلا تو له تا نه بیل کړم. زه نه یم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسیدم؟

خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه دیوه سړي غټوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قیمت دنفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښو ګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه یو ګنهکار بنده خدایي محکمې ته وړاندې شوم چې هلته بې له خدایه دبل چا بندګي ډېره بده ایسیدله او دنورو ثنا ویل لویه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې میلمنو قدرت زیات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

خنګه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اوورپسې متصل د زنځیر شرنګهار پورته شو، په بیړه له کوره راووتم او له خپل یوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تریوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه باید خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی وربانديې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې یې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاک نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړې چې کټوری راپیداشو او ډېر وارخطا معلومیده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې یې له چاسره خپړې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللی و اوپخپل سربې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تک لاډېر ضرورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه یم خدایزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زیانمن شي، زه باید په غم او خوشحالی کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه یې پېژني او اشنایان پیداکړی دهرچا مخ ور اوړي او هر څوک ورځني یوځای اوبل ځای ته تک غواړي

خنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبیرته راوګرزیدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج یې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کیده او واسطې ته یکې ډېر ضرورت لیدل کیده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بیا بېرته وګرزېدو او دډاکتر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډی وانان په سلو روپو هم نه راضي کېدل خو ښه و چې زه یې ولیدم په هماغه مروج نرخ یعنې شپږو روپو یې ترڅایه ورسولو او هېڅ یې ونه ویل چې کلي ته ننوتو ګوروچې دمیراجان په کورخړې او ښتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وویل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وایئ.اخر مسلماني ده او دقیامت ورځ موپه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یومسلمان په ناحقه څورول څومره بد کاردی.

هغوئ وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان دیو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدپرې وایئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي ووهغه هم وویل زه یې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نوموږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او موږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بدونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم دربانديې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحیات او ژوند کیف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکترته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پیښ شي نو هم به اشنایان وروڼو او که په یوه دکان کښې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډی کښې ځو هلته هم اشنایي اوپېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتو او جزایي امورو کښې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بدښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې موږ په اشنایی او پېژند ګلوی پسې لکه بابښه لوړې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتوو دیو ه سړي کما ل اولیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک یې پېژني او داشنایي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپیشکې ورپسې زېږی دی. اشنایي په هرملک کښې ښه ده، مګر په دې ځای کښې دکیمیابوټی دی، کوم کارونه چې دلته په اشنایی کېږي هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وایي:

یار مې هندو زه مسلمان یم دیار د پاره درمسا ل جاروکومه

یار دیار د پاره خوري دغوایي غوښې.

هرکله چې دیاری اواشنایی لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځاي نیسي، ته ووایه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنایي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنایانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختوکښې باید یواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوریږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شیان لکه دنان وای ډوډی داسې نه دي چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک یې بې د ملاامام له اشنایی وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفي وضعیت او آني حالتونو موقوف وي. که کله د یوه سړی طبیعت ښه او پام یې په نیکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅیدلی وي نو بیایې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پیچو مې کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کارته وړاندې کیدی شي. هره ورځ دیوې ورځې لپاره د یواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځایه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پیشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په ښه نیت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړې ستاپې، هرڅوک بې ملامتوي او دهر چا په نظرکښې بدايسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او تړولو د سترګواغزی شي.
که څوک غواړي چې هرعيب يې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی بې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي اوکه اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.
مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې موږ ورو خېژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځينې کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغړو قدربارونه وربانديې ږدو.
زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايې لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرېه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پيښولی.
که موږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور بانديې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي اموروکښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو. نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به يې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو ، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لو لوړ، يوو او غانښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.
زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکۍ او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلي راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډېرخزانونه پرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي پايوې ونې پورې زړه نه تړي.کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.
وګورئ! دپښتنوپه کورنۍ کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه يادېږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلي دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښتوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.
دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوپه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډېرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانۍ دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنۍ دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.
که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمۍ تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډېر نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غټې غټې ونې دضعيفو ڇينڇيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حال هم دی.
بعضې داسې ڇينڇې شته چې په سترګو نه ليدل کيږي او د لويو کورنيو ستنه له بيخه باسي، دا ڇينڇې هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي او دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.
کوم قوم چې د وهم پرستۍ په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات پکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه ڇينڇنه ونه پکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شګوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپې انګولل دمصيبت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکاري ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وېسې اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختۍ په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعر کښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.
خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيال باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا او ګوشه نشينۍ ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جدارو که ګذر ګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلاندينې بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور — حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)
(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل — رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)

(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هر څومره علاقه او دلچسپې لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا — چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي — چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازې خوشحا ل نه حميد هم تنبلې پدې ډو ل پريکوي او وايي:

(دهمه بلاسرتن آساني ده — خرڅاوه شي لټ غويې پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بيت اثر:

(مصلحت ديدمن انست که ياران همه کار

بگذارند وخم طره ياري گيرند)

بايد په دې راز بيتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر

ته لابندپه زلفو يې داخيا ل خوشې عبث دی)

(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسيږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبيان او ليکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزيدل او دفرهاد اوشيرينې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسيزي په اورته | نو به هله کړې رڼا مينه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ | دشيرين وطن په عشق کښې يې نامتورته

اوس بايد د دې ډو ل بيتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره څاڅکي دخولو چې ترنظرشي

دشبنم په رنګ کښې وينم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وويل شي.

(په خولو يې دتندي که ابيارې کړې | دوطن دګلو باغ به کړې سمسورته)

اوسني ليکونکي بايد ددې وخت ضروريات په نظرکښې ونيسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې يو دزمانې نبض شناس شاعر وايي:

(هره ورځ د زمانې احوا ل بدليږي | هره شپه نوی خوبونه نورتعبير)

همدغه شان بايد دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبې دنياکښې نوې افکار ځای ونيسي، داسې نوې هم نه چې له محيط سره هيڅ نه تطبيقيږي، ځکه دا خو له بارانه پا څيد ل او ناوې ته کښيناستل دي او شاعر بايد خپل کام ته د امن ځای ونښيي او پخپلو دردونو يې خبر کړي. دشاعر د اوظيفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي ياپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغيرمومي

غټ او واړه شيان څه چې په دنياکښې دي بعضې ډير ژر او بعضې څه موده وروسته تغير مومي: انسان هم سره له ډير صفاتو د همدغه تعبير په لارکښې واقع دی، فکر، عقل، ذوق او هرڅه يې تغير کوي او په نوروشيانو کښې هم تغير پيښوي، که سړی د تاريخ پاڼو او موزيم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونيسي په دې به پوه شي چې انسان هيڅکله په يوه حا ل نشي قانع کيدلی او هميشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبيعت چې په هيڅ حا ل نه قانع کيږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغير پيښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پيداکوي د دنيا د آبادۍ اود انسان دټولو پيشرفتونو لوی سبب دينوانسان طبعا د تجدد خواته مايل دی او هميشه زاړه شيان په نوو بدلوي او يوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ ـ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.
دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړي یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.
دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك یې غواړي او خوښوي یې. د انسان قابلیت هم دیته وایي چې خپل فکر او محیط له تقاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.
هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالۍ ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټو ل دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.
نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.
ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښیي.
څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.
یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او وریې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.
څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتې په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ ګڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعیت لیده ګمان یې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او وریسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډیره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو میوو، ښایسته ګلانوکښې یې حلو ل کړی، داشین بڼ، تازه چمن یې دانسانانو، مرغانو، حیواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډیر خلک یې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه یې د بنګو په پاڼو زیاته کړې وه، په یوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې یې د سرکې تریووالی پیداکړی و، په ګني کښې یو راز اوپه مرچ کښې یې بل راز مزه اینبې وه، دا او به برسیره پردې چې ددې میوو او ګلانو دو جودسبب ګرزیدلې وې په تعمیر او ودانی کښې یې هم برخه اخیستې، ددې باغ دیوا ل اوګرد چاپیرسرایونه یې سرته رسولي و.

دې او بو یوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.

لکه چې یې د همدری حرارت په زړه کښې پیداشوی، د اقیانوس له دریابه جګې شوې او په وچو جزیرو باندې یې درحمت ځاځکې شیندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله یې په لویو دریابو کښې دانسانانو بیړی او درانه جازونه په سر ګرزولي او د ځاروې وظیفه یې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسیدلې دي خو خلک د ځمکې په سرګرزیدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په یخ کښې ځای نیسي او د توری آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښایسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربیه کوي او د جوهري په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خیا ل هم دغسې یو شی دی.(۱)

تیاره او رڼا

نه پو هیږم خوب دی که بیداری، خیا ل دی که حقیقت، دنیا په تیاره اوترګمی کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټیکری غوړیدلی هر خومره چې یوه خوابله خوا ګورم هیڅ نه ګورم.

هرلورته تورتم او تپه تیاره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې یم چې دانسان هوس په کښې هیڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نکار کړی او دایوه طبیعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، ټو ل مخلوق ویده او دنیا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هیڅ تغیر په کښې نه دی پیښ شوی ځکه چې زه څه نه وینم، زما په نظرکښې دنیا په خوب ویده او خپه چپه ښکاري.

زه ګمان کړم چې دنیا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اویوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنیا یوسپیره ډاګ او و چه بیدیا ده هیڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه یم چې څه شته خو زه د جهل په تیاره کښې پتې سترګې پروت یم څه نه وینم او دا هغه دنیا ده چې دبشریت معموره ګرزیدلې او بله شوې، زه په همدې تیاره او بې خبری کښې، چې یو ناڅاپه سپینه رڼا پیداشوه او د دنیا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهیږم دا رڼا له څه شي پیداشوه د حقیقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راولیږه او که د بشر دحکمت برق او برینښا وه. خیر هرڅه چې و خونوې دنیایې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک یې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نیاز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پیدا کړی ؤ. میخانیکي اسبابو په کایناتو کښې عجیب او غریب تحو ل څرګند کړی، اود هنر کیمیا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیاکښې بله دنیا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خیا ل پیداشوی، زه علاوه په دې چې په مادیاتو کښې برخه نه لرم، یوسراو دوه غوږه یم په معنوی هستی کښې هم لکه الف هیڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی یم.

هو! زه دبیخبری او بیکاری له دنیا دعلم اوعمل دنیا ته نوی راغلی یم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګڼه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وړوکې هلک دیوه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځې خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو اوژو رو لکه نسیم یا برېښنا څرخنده تیرېږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.
یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لاربه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجب په سترګو ګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیټ وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و ښه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.
نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې ورې ورې ذرې وینې او له ډیره عقله ویښته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې ورورو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولې خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه ځیږۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لو ځې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړي، په کندو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شوی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه
(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبير په قدم وړاندې تللی
ډيرې ککرې په دې ارمان کښې خاورې شوي چې يوه غوزه دپنبې تجزيه کړي بياله يوې هسې تيل وباسې او له بلې پلته تاوه کي، خپله تياره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کي.
لنډه يې دا لکه څنګه چې بنيادم دا اوسني صورت او قدو قامت پس له ډيرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذايي موادو مائيت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوينې پرچې (علقه) ګرزيدلی او بيا يې دغوښې شکل پيداکړي او په تدريج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته ترديې يې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې يې دوجود چې ځانته يو علم (تشريح) په کښې تدوين شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او يو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستايلی د خدای په قدرت دنيا ته راغلی. همدارنګه يې فکر هم دتحول پايه په پايه ختلی اودې اوسني مقام ته رسيدلی دی. بنيادم ډيره موده په صحر ادتنهايۍ او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزيدلی او لکه ښاپيرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حيواناتو او غره هار د تالندې ويريدلی اوله ډاره يې يوه او بل شي ته سجدې کړي. پس له ډيره وخته دملګر تيا او تعاون په فايده پوه او دغلو له ډاره کلی کورشو ه، له همدې وخته دقوميت نوعيت قرابت نيلي په څمکه کښې چليدلي، د محبت شفقت ، جمعيت سلسلې اوږدې شوي، ا و د بنيادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللي او هرې طايفې ځانته يوه پنا ګاه لټولې، او ځان يې څه شي او ډير ترسيه کړی.
چا د غربيت په خونه کښې اړولي او چا دقوميت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دين او ديانت کښې پراته او ديوه باغوان لاس لاندې تربيه کيږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اووني چې هريو بيله مزه بيله ميوه عليحده رنګ او ګوښې فايده لري موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای ميوه پيداکيږي، او د هر چا خوله پرې خوږيږي.
دا باغ خصوصي نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په يوه کلمه کلپ ورته خلاصيږي او ور ورته بيرته کيږي. (۱)

دمحبت لېوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مينې او محبت څه يادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې يې ډير رياضتونه ايستلې دې ګوندې دعشق او مينې تير حالونه لکه د سينما فلمونه يو يو راته ښکاره کړي او دا راته ووايي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنيا په مخ د حسن او جما ل مظاهر ليد ل کيږي او دانسان په سترګو کښې د ليدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې يوډو ل مينه او د يوشي محبت وي مګر محبتونه ټو ل يو راز نه دي اونه يې اغيزه دانسان په زړه کښې په يو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډير ژر دانسان له زړه محوه کيږي او هيڅ اثريې نه پاتې کيږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بايلي مګر کوم وخت چې هغه ورته لويدونکی او پريوتونکی ښکاره شي نو ډير ژر ورځنې بيزاره شي او په يوه داسې ذات پسې ګرځې چې هغه هيڅکله نه محوه کيږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بيا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پيداکيږي او نه د هر چالاس وررسيږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نيسي چې هلته بل هيڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هيڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته ووايو له مينې تش او خالي

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۱ ګڼه ۴۵ . ۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به يو يو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پيداشوي او بيا ورک شوي دي.

ښه مې په ياددي کله چې زه په کو ځوکښې له وروسره ګرزيدم او کورکښې به مې څه کول زما په زړه کښې بې له محبته بل هيڅ شي نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غيږې او د کاله له خلکو بيل کړی او له پرديو هلکانو سره يې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله ځنګه پاځيدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه يومين چې په نيمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هيڅاته يې پام نه وي مګر کوم اميدونه چې يومين خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان يوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شيانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هيڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حين کښې ما هر راز مرسته اوښيګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هيڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې يو پاک او مجرد محبت و چې په هيڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نوزه له يوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت يوبل راز مينه پيداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه يوه وړه کښتۍ دمحبت په درياب کې ولويده چې د مينې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډير اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې هميشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کيدم مګردغه ټول مشکلات، مينې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مينې او محبت داسې تنده پيداکړې وه چې ددغه درياب ټو ل اوبه يې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

ځنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی ياويده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهيږم چې بياله کومې خواد محبت نسيم راوالوت او زما په زړه کښې يې لکه دپسرلي هوابيا د مينې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف ليوا ل او سرګردان ګرزيدم چې يوه شيبه به هم قرارنه کيناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې يې له هر شي ځينې مفاد ښايسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک ورپورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نيت ګرزيدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هيڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکيده سمدلاسه به بيرته تشيده او نورڅه به يې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او دخپل مفاد لپاره به تل دنوموړو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کيدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مګر دامينه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې ليده، له دوئ سره به مې مينه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبيا به مې پيژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص يا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنيا هر څه راته فاني اوتيريدونکې ښکاره شوه نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله. ددنيا هر څه مې نوروته پريښودل او ما له يوبل عالم سره لاره پيداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو، او يوبل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کښې هيڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زياته ډاډينه اوقراري پکې ليدله کيږي، دامحبت هيڅکله نه محوه کيږي چې له فاني اومحوه کيدونکو شيانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو لپاره وي چې هيڅکله نه ورکيږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه يم چې په ظاهري ښکليتوب وغوليږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډيرژرفناکيږي او دمنې باد يې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مينه نه پيدا کوم، زه اوس په دنيا کې له داسو خلکو سره مينه او محبت لرم چې هغوئ يوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هيڅ شا ن نه ضايع کيږي او دزمانې سيلاب يې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.
دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې وربانديې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې وربانديې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.
نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.
په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی وربانديې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيرم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايې درلوده، ما پخپلو سترګود ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.
يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته رويې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکې خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وراندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شپه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.
همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.
ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختۍ استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير پيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره رومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.
ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړې وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

---
(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳ـ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیچاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلی. زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده، دهغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډیرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا وونیم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اریدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخیستل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا لړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخې یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نوربه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې وروړمې ترخڼک ناست و او زما تلې او لاسونه یې منبل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې ویني یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهۍ او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او نادانې تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلي وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژني او بیله بد ګمانۍ او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل وروړله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهۍ ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه تږي ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډیربنه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډیره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډير شيان او ډيرخلک ليدلی وي چې په اول کښې ورځنې ويريدلي او ښه درته نه ښکاره کيدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي ياست او پيژندلي موديي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کيږي، يو وخت وچې انسان په دنيا کښې له هرڅه ويريده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ څخه يې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بريښنا څخه به په څمڅو اوغارو کښې پټيده مګراوس ورته يوشاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پيژندګلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډيرزيات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس څوک اور او اوبو څخه نه ويريږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پيژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کښې يې نهنګان او په غرو کښې يې پړانګان او ليوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کيږديو مراندې يې پريکړې، دديوانو او ښاپيريانو کيسې ورکې کړې، دشيشکو او روو ډاريې دخلکو له زړه نه و ايست او دمرګ ويره يې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او دجوګيانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندګي کوله او دکوډګرو بيرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هيواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه، او خيالات له موهو مو انديښنو څخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې يو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ويرونکو تخيلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر څه په رڼا کښې ښکاره چې وي هغسې وښيي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تيارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ويرې کيسه که څه هم زما دکوچنيتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې يا ډار مې يوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حيات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه يولوی تعليم او مهم درس بلل کيږي.

که سړی ددنيا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنايي نه ګوري او له هغو روياو څخه چې په ويښه يې ويني نتايج اخلي يقين دی چې ډيرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی يې په ډيرو نظري مطالعاتو کښې نشي پيداکولی همدغه قيمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښيي نو هيڅکله دغسې واقعاتو ته په عادې نظرمه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پريږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډيرځله ديوې عملي مسئلې په ډول اوريدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهيږي يابې نه پيژنې هغه ورته ښه نه ښکاره کيږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوريدلي ده مګر هغسې پرې نه يم پوهيدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې يې لکه دکاڼې نقش ثبت او رسم کړه.

څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهيږي هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او څه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کيږي زما لپاره حضوري علم وګرزيده. هغه څه چې ځينې خلک يې وايي اوپرې پوهيږي نه، زما لپاره يوه نه هيريدونکي خاطره شوه چې هيڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هيڅکله يې نه شم هيرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډير اسرار او رموز شته چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړې يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاريده ډيرڅه راښودلي دي او زه يې ملاکړی يم.

هغه څه چې خلک يې دکتاب په پاڼو کښې ويني ما دزړه په سيپاره کښې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګريوان کښې دې سربښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعنې له نحوي ضمير څخه دې نفسي ضميرته مخ راوګرزوي اوهر څه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پيداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پيژندل کيږي دحيات اوبه څه قيمت لري؟ هغه پوهه چې دشيطان له کوره وي، هغه

---

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وینو یا دیتیم په اوښکو کیږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کیږي، هغه ملګرې چې سړی له ځان سره په کړو لاروبیایي......

څه یې وبولو؟

کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښیي اوپه مینو پسې مشالونه ګرزوي..........

څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي یا دغڼوپه جا ل کښې بندیږي او دخوشامد ګرو دتشي وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کو م زړه چې داحساس په اور کړیږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي دیوالونه ویني، هغه ترې چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهیږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سیلاب په لاره کښې دي اياد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنایانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړيدي؟؟

ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت یې ډیر دي؟ دهیواد له مشرانو او غټانو څخه شمیرل کیږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او یوازې همدوئ یې لري؟

هريو د دنیا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هريو دلوړې څوکۍ اوسترمقام خاوند دی؟

له عیبونو اونقایصونه خلاص دي؟ او هیڅ نیمګړتیا نلري ؟؟ نه نه هیڅکله داسې نه ده او په هیڅ ډول زه دانشم منلی.

ته هم پوهیږي او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنایانو او دوستانو کښې هم هغه عیبونه پیداکیږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مینه او محبت یې درته ښکلې او ښاغلي ښیي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبیسو اده خلک هم شته مګر نور بیسوادان ستا خصور ته لاره نلري.

ځینو پوهانو ته د اشنایۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځینې نور په نامه پیژنې اوبس ټول بډایان هم تاته یو راز نه ښکاره کیږي، له یوه سره مینه لرې او له بل نه نفرت کوې، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته یو راز نه یسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډیر فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هیڅ معنی نلري او نه ستا اشنایي له دې شیانو پیداشویده. مینه تل له مینې پیداکیږي او اشنایي له دې شیانو هغه خو ایوبل شی غواړي چې کله یې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پیداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې ولیدل شي.

کله یو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.

هرکله چې تا ته سره له هغو احتیاجاتو چې ته یې لرې په یوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانیدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنایي دچاپه نصیب کیږي، نوپه هغه بې نیاز ملکوتي مقام کښې به داشیان څه قیمت ولري چې هلته دې شیانو ته هیڅ احتیاج نشته او بې له اخلاص او مینې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هیڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وې، او هیڅ شی بې له مینې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مینې او محبته ځای ونیسي یابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصیب کیږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له یوه خوار او غریب نه درښتیانی ملګرتیا ارزو لرې پخپل زړه کښې مینه او محبت پیداکړه.

هرسړی په هروخت کښې دمینې او محبت وړی دی او لوی خدای هم دمومنانو شدید محبت ستایې. هغه راز ژوندون چې هر څوک یې ارمان کوي اونه یې شي پیداکولی.

هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په یو ه شي کښې پیداکیږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وایي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کیږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

ځوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسیږي هغه بیاپه دغسې ډیوو چې په یوه یوه کورکښې بلیږي ځان نه سیزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو زړه بایلي.

هو! دغه زړه دومره وړیانه وي چې په دغسې عادي شیان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې لیوا ل شي. هغه هیڅکله ددنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کیږي چې لکه یو په ما ل مین سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هیڅ شي ته یې پام نه وي. ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مینه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهیڅ نه پیژني او هرڅه هیرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کیږي او پدې لاره کښې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هیڅ راز موانع ته اهمیت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربانديې لازموي چې تر پیړیو پیړیو خپل ځان د دوئ مرحون او مدیون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پیژني او احساس یې کوي. یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانیو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پیژني اوخپل ځا ن په غیږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعلیم خاونه وي او که نه وي دتهذیب او تمدن لوړې درجې ته رسیدلی وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مینې او پیرزوینې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجودیته ددوئ د عاطفې او شفقت په غیږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغیزه کوي او د مینې په حقوقو یې پوهوي دلته باید تاسې عشق او مینه دحسن او جما ل له عشق څخه بیل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل یا دمجنون او لیلی په مینه کښې یې ګورئ.

زموږ مقصد دلته هغه راز مینه ده چې دپلار او زوی، د خورو ملګرو، دمرشد او مرید، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خیر خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نیاز، هجر او وصال بې پروایې او تغافل نه ځاییږي او نه پکې رقیب او ریبار شته، دامینه له هغې مینې څخه فیض او رڼا اخلي چې یو رښتیا نی بنده یې له خپل خدای سره لري او د یوه حقیقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مینې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه یې لمن پاکه وي، دلته لیونتوب او لیوالتیا دصحر ا ګرزیده له خپلواو پردیو بیلیده هیڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکایت یاله رقیبانو سره حسد لیدل کیږي.

له دې مینې سره انسان دموږ په غیږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کیږي مګر دښکلو مینه له ګل او بلبل څخه اخیستل کیږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فریادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکایت هنګامه ورځنې پیداکیږي پدې مینه کښې د روح اشنایې او توافق په کار دی مګرپه دغه مینه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثیر لري.

هلته پتنګان په بلو ډیوو ځانو نه سیزي مګر دلته مینان یو دبل په سر سیورۍ کیږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډیوې بلوي.

هو! سړی تریوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څیرو څخه نورڅه نشي لیدلی او دهمدغې مینې جاذبه یې ځانته راکاږي ځینې کسان لابې له مادیاتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پیژني او همدغه شی خپله فایده بولي، بعضې په ځینو نومونو پسې لیوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي یعنې ددغه بشري کوچنیتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسیږي یاپه بل عبارت دلویوالی اومشرتوب حق پیداکړي هغه ته بیا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هیواد تش الفاظ نه معلومیږي بلکې دغه کلي او پایدار مفهوم یې په نظرکښې یو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې یو ه داسې تجلی ویني چې هرڅوک یې نشي لیدلی اوهرچاته ځان نه ښیي یعنې څنګه چې یو ښاپیرک ځلانده دلمر نشي لیدلی، یو کوچنې د زلمیتوب احساس نشي کولي، یو کارغه لکه یو بلبل دګل ښایست نه ویني، ددې ټیټو ډیوو پتنګان دستورو ډیوو ته نه رسیږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبریږي، یوموړنۍ ړوند درنګو نو امتیاز نشي کولی همدغه شان دغه لیلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک یې مخ نه ویني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مینه دملیت عشق دځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومېږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مینه کښې عاشقانه ښه پیداکړي او رښتیانی مین دې ورته وویل شي، داد ډېر تعجب خبره ده چې یو سړی دیوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کښې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوخه.... هیڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان دملت دوستۍ په اغیزه دې حدته نشي رسیدلی چې دیوې جامعې په مینه کښې د یوه مین او عاشق حیثیت پیداکړي!!!

په کوم هیواد کښې چې دغه راز پټنګان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ورته دومره نااشناوي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وګړي دعشق او مینې په ابتدایي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، ددغسې ټبر په حال ډېر افسوسونه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کو چنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو وروڼو او خویندو نور څوک نه پېژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکارېږي.

پدې عصر کښې دیوه ملت حقیقي او معنوي پانګه چې دهر راز پیشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کیږي. همدغه دوطن عشق او دملت مینه ده چې داجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، ددې مینې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهیواد دمشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیایې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عمومیت پیداکوي. مونږ باید دامینه پیداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې داعشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تیریدل او سل رازه ایثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مینې رښتیانې مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړیدی او دوطن اوملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او ټیټو مینو مراندې او تنا وونه پریکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خیمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنیان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرور رغو کانو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای پوه او نا پوه ته دعشق اومینې په نظر وګورو لکه چې یو پلار خپل زوی یو ورور او یوخوا خوږی مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بیابه تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوارو غریب ړوند اوشل دزړو اوشلیدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمینې وړ معلومیږي، هیڅا ته به څوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښیي، یوطبیب به دمریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوا ل ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به دیوه ضعیف او ناتوان پیتی په اورو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مینې خوندو ګورو. کوم خوند چې دیوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی دیو ه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو دعو اطفو اوشفقت خاوند یې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تیا کښې مومي هیڅکله یې پټنګان په ځان سیزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمیر په پیروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په نندارو او تماشو کښې نشي پیداکولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

---

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۳ ګڼه ، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی اوځينې يې په په ډېرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټاکونو هغه خوا ددې ډېرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوتويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قرباني ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قرباني نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځک په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخي تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښې ويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې يې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پيژني او له خوندو لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شميرکښې راولو او داسې يې وګڼو چې دوئ په دنيا کښې بې له دينه چې يو څه دانې او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هيڅ کارنلري او د هيڅ کارنه دي، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پيدا کولى او نه يواساسي موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له اوره هم نه ويريږي همدغه عقيده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پيداکوي او د لويو کارو د پاره يې تربيه کولى شي. همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيداکوي چې نه بياسړى دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ويره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقيدې کار دى چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه ورونه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دى اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روز ل شوي او په يوه عقيده ورغونديږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر يو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند يې سره تړلى وي. همدغه سبب دى چې د ملتو مشران او وړاندې بيوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې يوه عقيده پيداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کښې ټينګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدى او يو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پيداکيږي. د همدې له امله دخپل ملت ټينګار هم دهغوئ دعقيدې ټينګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځينې کسان چې داقتصاد ډير طرفداران دي او له حدتير اهميت ورکوي هغوئ ګمان بلکې يقين لري چې ديوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زيات ضروري دى اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شى دانسان شايق او وړاندې بيوونکى نشي کيدى ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله دعقيدې لپاره قرباني نشي ورکولى او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر ديته نه ګوري چې انسان ددنيا په زرګونو کالو عمر کښې دعقيدې له تاثيره ځان نه دى خلاص کړى، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډيروخت غواړي او په اسانه نه کيږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پيژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبيا داګمان نشي کيدى چې يو ملت دى دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې ددوئ معنوي موجوديت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې يو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تياريږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دليل دى چې انسان لا بيخې مادي شوى نه دى او يوه معنوي عقيده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته يې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره يا ټينګ ايمان په کاردى يا يوه داسې عقيده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوې او متقدر روزو نکى غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقيدې عاشق وبلل شي.

که چيرې يوسړى غواړى چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينګه کړي لکه ديوملت او وطنيت عشق ياد کوم مسلک پيروي او پالنه، داکار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې په داسې ځايونو کښې له غوږونو نه سترګې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دى چې هيڅوک اوريدل او ليدل يو رازنه ګڼي او دديده وشنيده ترمنځ فرق کوي.

که چيرې يوسړى د يوه مظلوم يو فجيع او بد حا ل په سترګو ووينې دهغه په حا ل يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مګر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړى پخپله وينا کښې يو سحري او ادبي تاثير هم پيداکړي بيا هم هغو مره زړه سوى او تاثير نشي پيداکولى. دهمدې لامله اوس ځينې پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثيل په صورت په صحنو اوتياترونو کښې ښيي چې په ليدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرين د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قايد او ليدر چې يو ه عقيده او يوفکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړى شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او يو قسم هيجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحياتو کښې پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وايي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډیر ضروورایسې او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(۱)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښايي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډیر واورئ اوهمدغه شی دیوه مامورپه پیشرف اوسوانحوکښې ډیراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلې او هرڅوک چې لږ او ډیر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځاي ګڼي اوګروي يې، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې يې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګری خپل لورپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وايي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډیرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډیرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین يې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ وپیژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډیرفکر اوسنجش غواړي، اصلا یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډیرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي څکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا يې له نظره لیرې پاتې کیږي. په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډیرمهم معلومیږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډیرپټ او ډیر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسې او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډیرشیان ضرور دي چې ځینې يې ډیرعمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲_ ۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډېرو مراحلو چې تشکيل يې نسج اوپوخوالى وموميي او دتعليم وتربيې په اثرکښې يو اجتماعي شعور پيداکړي چې مملکت ورته خپل کورښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسيدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم، په کوم ځای کښې چې صحيح کارنه پېښيږي او همدغه شی دپيشرفت سريع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پيداکيږي. يعنې دغسې چې يو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلوميږي که کاراوله کارسره رښتيانی علاقه څه اجرولري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پيداکوي. دلته بايد زما مقصد توضيع شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې ماموړينو کښې دکار علاقه پيداکړي مګر دا هله چې کار ليدونکی ظاهر بين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی يعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کيږي او د هرڅاپه کارکښې ډېر واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې داکار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډېرکار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاريګردی که په؟

څوک چې دده کارونه راته ستايې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتوکښې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره يې بايد وبولو اوري چې فلانکی.... هيڅ په کار سترې کيږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا و ه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموريته څوکروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی.

اکثراًدغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسيږي اودغسې ځينې نورعوامل هم پيداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی وريسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصديعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهيڅ کارنه وي، ځينې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري رياکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړيله کارسره علاقه يا رښتيانی فعاليت نشي ويلی اونه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي.

دلته بيامجبوريږو چې ووايو په هرځای کښې چې دکارونوپه ليدوکښې ډېردقت کيږي او صحيح کارقدر اوقيمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پيداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجوددی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فريب او نورو غيرمشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريګر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي او سړی دڅاپه سترګوکښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لاره نشته، په شخصي اعتباراتو او اشنايي ګانوسړی نشي چليدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکيږي ارومرو صحيح کارته ملاتړي اوله کارسره علاقه پيداکوي.

مګرکه سړی ګوري چې په ځينو نورو وسايلو سړی ډېر ګرانيږي او دپيشرفت په لاره کښې صحيح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې يوازې کارکولی شي او دپيشرفت لپاره نور وسايل نلري دهغه غابښ هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې يانور فعاليتونه پيداکيږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي ياخو داسې شی چې په شپو ورځو تيرولو شکرونه باسې او هيڅ نه کوي بلکې اکثريت او عموميت دې خواته ميل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحيح ذهنيت او صحيح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې ياس او بد بينی ځای نيسي، دصحيح پيشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي.ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حيات کښې دمقايسې اونسبت په اصولو ډېر کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکاميابۍ اوناکامۍ په رڼا کښې ويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حيات کښې لږ څه کامياب معلوميږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم يوله بله متاثر کيږي او تقليد کوي نو که چيرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپيژندل شي او ښه وګڼل شي، دپيشرفت دپاره نورغيرمعقول مسايل خنثی شي او يوازې صحيح کارکول، له کار سره علاقه لرل يوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجراکوي ديته محتاج نشي چې خپل کار وستايي، ځان يوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربايۍ د پاره له سلو نيرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحيح اورښتيانۍ علاقه پيداکيږي او څوک خپل لوريه لوټه نه تيره کوي. نه هغه فعاليت اولياقت چې بايد په کار او وظيفه کښې صرف شي بلې خواته صرفيږي او نه غلط مجرى پيداکوي.(۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډېر غولېدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابې په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیاري هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیاري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړې او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.

ډېرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډېر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډېراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښیي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.

دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډېرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډېر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهۍ او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍ ویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.

غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځاي او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسې کیفیاتو کښې یې وګورو.

زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډېره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزډیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې اورمرو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډېر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافې نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لياقت ځينې کارونه وکړی شي او په سړيتوب او انسانيت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې ښې تيرې کړي چې ځوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر يوازې دا چې سړی کاروکړی شي او ځوک يې بد و نه ګڼي کفايت نه کوي سړی بايد ديوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبيت لپاره ځينې نورشيان هم ولري يعنې د اميزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتيا تمايل دمحبت جاذبه ، ښه خيره، صميميت ښودنه، دمحبت لپاره ايثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او ځيره، جديت او فعاليت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شيان چې جمع شي ديوه سړي شخصيت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصيت دانسان په مخکې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحيح پيشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتيجه دا ده چې بايد سړی د يوه صفت په لرلو لکه علم او عقل يا ښه سړيتوب او فعاليت مغرورنشي او دتش لياقت ترغرور لاندې رانشي.

ډيرکسان شته چې په اجتماعي وظايفو کښې داخل شويدي اوپخپل پيشرفت نه دي قانع، ځينې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامياب ښکاري مګر مستحق يې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لياقت ورته له ځانه ټيټ معلوميږي اوپه دغه حکميت يا مقايسه کښې يوازې يوشی په نظرکښې نيسي مګر ديته نه ګوري چې په يوه ګل هيځکله نه پسرلی کيږي.

سړی بايد په حيات کښې دقيق اوعميق شي او وپوهيږي چې انسان ډيرو شيانو ته ضرورت لري، دغسې چې يوموټرپه تشو ارابو اويوازې تيلو مخکې نشي تللی او ډيرې ورې پرزې په سير وحرکت کښې ورسره مرسته کوي يوانسان هم په يوه يا دوه شيانو کښې که څه هم ډيرمهم اوقيمتي وي خپل پيشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لياقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له يا س اوبد بينی بله نتيجه نلري. دغه راز کسان خپلې نيمګړتياته نه ګوري او بې دقته په محيط او جامعه پړه اچوي او ديوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حيات کښې داجتماع او اجتماعي جرياناتو په نسبت بدبين اومايوس شي.

که ځوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي دعلم او لياقت غرور دې له ځانه ليرې خپله هوښياري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حايل نه ګڼي، سړيتوب او انسانيت دې نه هيروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شريك کړي او خپله خوشحالی دې هم د نورو له خوشحالی سره يو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بيلوي، يوځای دې ورسره خاندي او يوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحيط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صيغه دې په ځان کښې پيداکاندي. ځکه چې حوشحالتيا او کاميابي همدلته ده او هيڅوک يې بل چيرته نشي پيداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه ليرې شو اوخپل زړه اوفکريې له دوئ نه بيل کړهغه په اورکښې لوئيږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنيا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون غرايز

انسان که څه هم دعقل اوتميز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حيواناتو بيلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غريزه يې يوې خوا او بلې خواته بيايي. کوم کارونه چې يوانسان په شپه او ورځ مياشت او کا ل يا پخپل عمرکښې کوي اکثراً يې د غريزې په قومانده اجرا کړی وي، او ډير لږ، خورا لږ، ښخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې مور کله يوشی ښه ګڼو راته بدايسي، کله ګرزو او کله کينو، کله خاندو کله ژاړو، له ځينو شيانو ويريږو او په ځينو خوشاليږو اکثر دغريزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري.کله چې سړی ترې شي او اوبه څښي که چيرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فايدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غريزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي. نو مطلب دانه دی چې ټول غريزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي يا هرڅه چې انسان دغريزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غير مفيد وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۵ګڼه ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغريزي تابع دی او عقل دغريزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډيرلږ کارونه پيښيږي چې هغه د خيروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کيږي.

که موږ فرض کړو چې يوتاجر دخپلې ګټې لپاره يو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډيرځله ځينې سوداګر داسې ځايوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزيان او د حيات خطر هم موجودوی او زيات ګمان کيږي چې دغوږ ګټلو په ځای به سر بايلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه يا دا راز نور کارونه ټول دغريزې په شايق کوي.

ډيرکارونه دي چې انسان يې دمينې ياغضب دپاره کوي اوعقل سړی ورځنې منع کوي، مګر د غريزي په مقابل کښې يې څوک په خوله پياز هم نه خوري،ځکه چې غريزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکميت لري او دغه حاکميت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفوليت ته نږدي وي يعنې معناً کوچنی بلل کيږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زيات ليدل کيږي، که موږ په کلي، وطن او هيواد بلکې په نړۍ او دنيا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لويو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنيا کښې لږ خلک تيرشوي يا فعلاً شته چې په ځينې مسايلو کښې په غريزه بريالي شوي او دعقل په مشوره يې له غريزې نه مخالف کارکړيدی، په ډيرو لويو شخصيتونو کښې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهيږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک يې وکړی شي، او هر يو پرې وستايل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع دعموميت او اکثريت په لحاظ يوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسيږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډير و نه رسيږي هيڅ امکان نلري چې عقل دغرايزو ځای ونيسي او په دنيا کښې يوحقيقې عدالت قايم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا اميده کيږو او هيڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنيا او د دنيا په تاريخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پيداکولی شو چې دعدالت دقيام او دحقيقت خوشحالتيا لپاره يې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرايزونه بيخې ليرې معلوميږي، ډير د واک او حکم خاوندان تيرشويدي چې دحکميت اوقضاوت په وخت کښې يې د زوی او دځان مينه هم هيره کړيده او خپل و پردی ورته يوشان ايسيدلی دی، داسې هم پيښ شويدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بريالی راوتلی دی.

نوداکار دانسان لپاره څه غير ممکن او محا ل نه دی او کيدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کښې دعقل اوشريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مينې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شريعت لخوا ديو څه قوانيونو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندې چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهيواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرايزو پښې ږدي او خپل طبيعې اوشخصي ميل ته به نه ګوري، يعنې څنګه چې يوسړيخپل مريض زوی ته چې ډير ورته ګران هم وي يوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه يې ډيره تقاضا کوي او په ژړلو يې غواړي. دغه راز يو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه يو حاکم او قاضي يو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون يې روا نه بولي، ډيرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی يې نشي او نه يې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتيږي او خلک ورته بدوايي. موږ خپلو غرايزو او خپلو خوښوته په شخصي امورو کښې تابع يو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئوليت په ځای کښې بيا ورسره په مجادله مکلف يو.

دمثا ل په ډول وايم که يو معلم په يوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځينو شاګردانو لوړتيا غواړي او لوړښه يې په هغو باندې زياته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعليم ورکړي او له نورو نه زيات څه وروښيي مګر دانشي کولی چې د تعليم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، ياد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنايان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځايونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرايزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ يوه لويه تباهي ده چې زيان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر يې زښت ډيردی اودخلکو مخه هم له يوې صحيح اوسمې لاری څخه بلې خواته راړووي، هر څوک کوښښ کوی چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسيږي او ددې په ځای چې حقيقت وپالي اشخاص پالي او دوسايلو درګاه ته لاس غزوي. هيچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کيږي او نه په داسې ځای کې سړی د جرياناتو په لړ کې څه انتظام او معقوليت ليدلی شي، دلته ښايي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هيواد کې هرو مرو يو څه قوانين او اصول وي چې څوك د غرايزو اطاعت يا د مينې او غضب پيروی ته نه پريږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه يو قانوني کتاب يوډول حکم وکړي او هر چاته په يوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ايسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ويلی شم چې قانون په يوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چيرې وشليده نو ډيرکورونه هم سيزې اومسول يې هم نه پيژندل کيږي يعنې په عين رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره يې زيان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپيځلی شي جزئياتو ته به راشو او مثالونه به وښيو.

دونه تنه شاهدان که ديوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کيږي، که دکلي کورخلک په يوه سړي بد ووايي يا ديوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطريه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کيږي پدې قانون باندې هيڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وينا ته څه اعتبار ورنکړي او سند يې و نه بولي د دنيا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کيږي او دژوندانه چارې معطليږي، نو ضرورت او احتياج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائيد او تاکيدکوي چې بايد ديوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وينا حقيقت وپيژني نوکه چيرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بدوايي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وايي يا د حکم خاوند ديوه غرض لپاره خپله نظريه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقيقت او عدالت هيڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کيږي ځکه چې بله هيڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هيڅوک په هيچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ويلی شو چې قانون ديوی غذامثا ل لري چې يو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړيږي او بد تاثير کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبيعت ښه وي او پام يې په نيکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کيږي ځکه چې په ډيروخلکو کښې د طبيعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثير لری چې ښه يې له پامه بديږي او بد ورته ښه ښکاره کيږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به يې دچا وچولي نه کتل يا به يې دوستان او اشنايان پرې جرګه کول.

که چيرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقيقت په تقاضا او د قانون دصحيح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو ديوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې چې مربي لرې نومرياخوره، دڅه لپاره به يوه اوبل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کيږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناړې نه وهي کوم کارچې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالۍ ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف ديوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحاليږي ترکوم وخته چې خوشحالتيا په انسان حاکميت لري، اومراعات په حق او حقيقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډيرځله د اشخاصو په کيفي اونفسي اغيزو، د وخت او موقع په تقاضا، ديوه او بل په سپارش اجراکيږي. داحا ل البته ديوه ملت د اجتماعي حيات رنځو رتيا او اوموالی ښيي مګر ددې رنځو رتيا علاج هم ډيرګران دی او يوه اساسي مجادله غواړي، ډيرشيان په کاردي چې د يوه ملت په اجتماعي حيات کښې تغير اوتحول پيښ کړي يا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

ديوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرايزو باندې دمامورينو حاکميت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوريتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکيدل او نه پټيدل، دچاپه ظواهرو نه غوليدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عين حال کې ډيرګران کار هم ايسي. دلته بايد دډيرو خبرو د نتيجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً دخير خواته مايل او خير خو ښوونکی پيداشويدی، مګرپه طبيعت کښې يې دلوړتيا ارزو او ځينې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسيدلی او موانع يې په مخکې وي نو بيا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځينو مجبوريتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه ليدلی شي لازمه ايسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره يوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسيږي او لارې کړولوته خپل مجبوريت حس نکړي. دالاره بايد ډيره اورده هم نه وي چې دی يې د اورد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپيچومی غوره کړي. دغه لار دې ته بايد را وښودل شي چې په تا پسې بينا سترګې هم خار کوي او ستا ښه و بد په هيڅ شان نه پټيږي او نه څوک دربانديډ غوليږي. نورخلک هم بايد له هغو بدو او لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه ميږې او پسونه داسې ايسي چې که يو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(۱)

اجتماعي نظام

کارونه او وظايف دوه ډوله دي، يوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ويل کيږي، دا چې يوسړی ديوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل ممکلت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظايفو په نامه يادېږي.

هرکار او هره وظيفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقيمت په لحاظ فرق کوي او رنګ يې بدليږي که يو عالم ديوه تعليم لپاره استخدام شي هغه بيل حيثيت لري اوکه په يوه مکتب يامدرسه کښې خوتنو ته تعليم کوي هغه په بل نظرليدل کيږي که څه هم دواړه يوه وظيفه اجراکوي چې نوم يې تعليم او ښودنه ده. هغه سړی چې ديوه کورسانته کوي او ديوه شخص نوکر وي بيل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هيواد ستانونکو په جمعيت کښې داخليږي بل نوم اوبل نشان پيداکوي.

انفرادي کارونه له يوې صحيح موازنې لاندې نه راځي او نه يومعين قيمت پيداکوي مګر اجتماعي وظايف ځانته يوه معيار او ميزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې يې ښايي چې ډيرفرقونه وليدل شي مګر د دوايرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مديران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغير نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کيفاً بيلوي اويو اعزازي حيثيت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعيت او حقيقت بيلوي او دهر چا په نظرکښې يې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډيرفرق لري اوبيل بيل اشخاص ګڼل کيږي.

دغه معنوي قيمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډيره اجوره ترجيح ورکوي او يو مامور قانع کوي چې په ډيره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعيت بدل نکړي يعنې له رسمي دوايرو او اجتماعي وظايفو څخه شخصي خدمتونو او نوکريوته زړه ښه نکړي او ماموريت په مزدورۍ بدل نه کاندي څنګه چې يو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتياج لري او د اجورې يا څه نفع اوفايدې په مقابل کښې خپل کارونه په يوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډير کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه يې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې يو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته يې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معين نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته يو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه يې دلته افراد داسې حقوق پيداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کښې يو معيار موجود دی او بې د وظايفو له قيمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري يو کاتب ۲ (مثلا) په هر وزارت او هر ولايت کښې يو اندازه معاش لري او ديته نه مجبوريږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبديلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کيږي اوبل د وظايفو تقسم هم خرابيږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري بلکې مطلب دادی چې يو کاردې په يوه اوبله دايره کښې فرق نلري يو محاسب يا يو دتحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظيفې جنس بدليږي او هريو دخپل اهميت او تکليف په لحاظ بيل قيمت پيداکوي. غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډير ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځينې کارونه په ځينو دوايرو کښې شته چې هلته دځينو غير مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، ديوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې ديوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معيشت کښې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وويل څوکاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيداکړم، زه او زما يو خپش چې دباجه او ساڼډو په نامه يادېږي دواړه راغلو او په دوايروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعلیم خاوند وم یو کتابت راته میسر شو او هغه سواد نه درلود په یو ه دایره کښې تحویلدارمقرر شو. مګر تحویلداری یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او دناورې ګټې مجا ل یکې و، څو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډیرې پیسې اوپولې پټې پیداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلیو ، چې بیرته راغی راته ویلې یې ترور کره مې یوه داسې ښه راډیو وه اوداسې ښه سازیې کاوه، په کورکښې یې ډیرې ښې ښې قالینې هم اوارې وې او ښه ښه چیرکټونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلې چې تاسې ولې راډیو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم شکایت نلرم او دا نه وایم چې دتحویلدار صاحب بیسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار اوتنزیل وګڼم.

مګر دا نه وایم چې دغه راز مظاهر په ځینو اشخاصو تاثیر کوي او ځینې کسان له معنویت نه مادیت ته او له صداقت نه خیانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بیسواده په معیشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. یو اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بیسواده تحویلدار نه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قیمت قائلیږي غرض به یکې همدغه وي چې دهغه معیشت له دې بل نه ښه شي او امتیاز یې راشي نوکه نتیجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوایرو کښې رفع شي او څوک یې جلوګیري ونکړي دمعاشونو عدالت هیڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکایت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظیفه داده چې په یوه ملک کښې عدالت قایم کړي او هرچاته دخپل کارد قیمت او اهمیت په قرار برخه وکړي، اودسنجش او موازنې په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که یوه سړي ته یو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي یا یوتن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه یوته زیاته برخه ورکوي ډیرنور خوابدي کیږي اوله خپلو وظایفو سره یې علاقه کمیږي، دلته ښایي څوک ووایي چې تحویلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معیشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې یو غل په غلا او یو بډې خور په بډو ډیرما ل پیداکړي او له یو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتیا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که یو قاسم او ویشونکی (چې باید یوشی په څو تنو داسې وویشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هیڅ بې عدالتي یکې رانشي) په تقسیم کښې وغولیږي، او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکایت کوي او عدالت هم ناراضه کیږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کښې دشکایت فکر او شعورپیداکوي او ځینې کسان په بدو لارو بیایي داجتماعي نظام قصور او بې پروایي هم ښیي. ددغسې اصلاحاتو لپاره یواساسي فکرپه کاردی چې باید حسابي اوشعوري سیستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبین لکه دبصیرت ماشینونه داسې نه وي چې حساب او شمیر صحیح وښیي مګر نظر او بصیرت هیڅ ونلري. ښایي چې ځینو دوایرو کښې ډیرداسې تحویداران پیداکړو چې په څوکالو کښې یې له خپل معاشه یوپه لسه زیاته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښایي چې اوس مې په حساب کښې ډیر اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځینې نواقص شته چې باید رفع شي.

دمثا ل په ډول وایم یوه رسمي دایره چې دځینو شیانو اخیستلو ته ضرورت لري نو له تحویدار سره یو دوه تنه د هئیت په ډول مقرر کړي چې هغه شیان په بازار کښې واخلي او رایې ورې. دغه هئیت که هغوشیانوته په هر څومره زیات قیمت قایل شي او د دکاندارانو کلانتر یې تصدیق وکړی حسابي دوایر یکې څه نه وایي او داکار اصولي ګڼي مګر دهغې دایرې یوسړی هماغه شیان که په بازار کښې په نیم قیمت واخلي داکار د مسؤلیت موجب ګرزي او دخیانت اتهام یکې پیداکیږي نو دغه راز تحویلدار چې دیوه شي قیمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو یو په لسه زیات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسولیته مور کاندي؟ کولی یې شي کړي یې دي او و به یې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معین اوټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هیتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخیستل شي، تحویلدار هیڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قیمت اخیستل کیږي.

دلته دیوه حکایت په ضمن کښې دیوه مامور اویوه تحویلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزیت حیث یې پیدا کړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظایفو کښې باید یوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظیفه اوکار دیوه صحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار له مخې قدرو قیمت ولري. هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظیفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معیشت په لحاظ، هم د اهمیت او اعتبارله حیثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدیر یې وشي چې هیڅکله دعرفاني وظیفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي اوخپل اهمیت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص یې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډیره موده تعلیم او تحصیل غواړي بې ا همیته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقیمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کیږي او هرڅوک اداري چارو ته میل کوي. یو اجتماعي نظام باید خپل مامورین پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه یو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپیداکړي هغه پیشرفت چې هلته کوي ښایي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دڅښې او وینا کارنه دی باید په اجتماعي وظایفو کښې هر څوک چې کوم امتیاز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپیژندل شي او قیمت پیداکړي یعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصیرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک دیته مجبوروي چې دخپل استعداد او لیاقت له مخې یوکار انتخاب کړي نه دکار اووظیفې دقیمت په لحاظ، ځینې کارونه چې خرابیږي او دبې صلاحیته اشخاصو لاس ته ورځي سبب یې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته وړاندې کیږي چې زیاته ګټه یاډیر قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظیفه اشغا ل کړي او کار لیدونکي هم دومره ډیرښو اوبدوته نه ملتف کیږي او په یوه نظر ورته ګوري دا وضعیت طبعاً داجتماعي وظایفو موازنه خرابوي او ټول خلک یوه لور ته زور کوي چې بیاسړی ځینو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پیداکولی مګرپه یوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسایل ورته ګوري. (۱)

د ځان مینه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ایساریږي مګر انسان هروخت دحب ذات یاحب نفس په دایره کښې راګیر دی او هیڅکله له دې دایرې نشي وتلي.

دا دایره په ځینو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هیڅوک او هیڅ شی ورسره نه ځاییږي، مګر په ځینو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځاییدلی شي. څنګه چې وګړي ځینې په وړو او ځینې په لویو کورونو کښې اوسیږي، څوک دخپلې استوګنې ځای یوکلی ګڼي او څوک یوښار یا یو مملکت خپل کور او ټاټوبې بولي، دغسې دخلکو دمینې او محبت دایرې هم لویې او وړې دي، مګر دا دایره که هرڅومره لویه وي بیا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپیره ده او نورېکې طفیلي وي.

که تاسې په ظاهره یوسړی وینئ چې له یوه اوبل سره ډیره مینه کوي یا خپل ځان د کوم میلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مینه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مینه ورته ویلی شو ځکه چې نفع یې ده ته راجع ده او ګټه یې بیرته دده کا له ته راځي.

که ووایو چې هرانسان په ځان مین دی او له ځان سره مینه لري، یا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مینه پټه پرته ده دروغ یې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مینه او محبت دانسان په غرایزو کښې حسابیږي او هیڅوک ترینه نه دی خلاص. ځینو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ویلي دي چې په ائینه کښې مه ګورئ چې په ځان مین او زموږ رقیبان نشئ، غولیدلي دي ځکه چې دا عشق او دامینه له حسن و جماله یا له محاسنو او فضایلو بې نیازي لري او هیڅ مادی یا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مینه اوپه ځان پیرزوینه لري، مګر دامینه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بیل بیل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

یو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پیداکول له ځان سره مینه ګڼي او دځان مینه به ورځنې خیټو او دخیټې خدمتګار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_ ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مينه اوپه ځاى پيرزوينه ده.
څوک به عزت او اعتبار ګټل له ځان سره مينه بولي او ځينې به په ډيرو پيسو او جايدادونو کښې دغه مينه لټوي.
چاته به دابنه ښکاري چې ځانته عيش وعشرت برابر کړي او ځينې به فضايل پيداکول که څه هم ډير مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او رياضت يا دنفس تذليل به ورته په ځان لورينه معلوميږي نو ويلى شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصيت ورځنې تشکيليږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لورو معانيو سره اشناشوى وي هغو مره يې حب نفس او دانسان مينه هم يو ښه صورت اوښه مظهر پيداکوي مګرکه فکر او نظر ټيټ وي او څوک ځانته په ټيټ نظرګوري نو د ځان مينه يې مخ په ځوري ببايي اوپه کنډ و کپرو کښې يې غورځوي.
غرض دادى چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډيرتاثير لري که څوک دځان په پيژندنه کښې يوه لوړ اوعالي معيارته نه وي رسيدلى اوبې له خپل جسمانيته نور خپل ځان نه پيژني هغه ته دځان مينه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پيداکړى وي اوځان له جسمانيته ماورا يو بل شى بولي هغه بيا په نورو روحي او معنوي لذايزو پسې ګرزي اوبل راز ارزو ګانې ورته پيداکيږي.
ځيينو کسانو ويلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کيداى شي چې حقيقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ يو ه داسې رابطه شته چې بايد يو له بله سره برابر وي او دځان مينه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار يوعالي يا ادنى مظهر پيداکړي او کله کله دځان مينه په يوه داسې رنګ کښې وليدل شي چې سړى ورته حب غير يا د بل مينه وايي. څوموده دمخه دکابل مجلې يوه فاضل ليکونکي ښاغلي خادم دخير دعزيزې ترعنوان لاندې دخپل يوه دوست حکايت رانقل کړى و چې هغه لس کاله له يوه فاضل سره چې په محيط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړى و چې د ارادې محرک څه شى دى؟ دغه فاضل وايي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غريزده او هغه هرڅوک چې وي وايي نه انسان بايد دومره خودغرضه نه وي اوله حيوانه د (حب نفس) په غريزه کښې فرق ولري يعني بايدپه انسان کښې د خير غريزه موجوده وى چې د خير لپاره ايثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تيرشي. پدې بحث کښې ښاغلى خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخر کښې يې د خير د غريزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دليلونه راوړي اووايي: (١) چې يوه ورځ په بازار کښې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې يې اغوستې وې له يو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکيدلي کالي يې په تن کښې و زه د غريب سړي په خواشوم يعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غريب سړى مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لياره ونيوله.
(٢) بله داچې يو د ښې دريشي خاوند په بايسکل سپو راوله يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغى، او دا بيچاره يې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړى يې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ويل مې:
اغا ته ملامته يې اوکه داسړى؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې يې. که ته داسړى نه پريږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکايتونو بياوايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شى و؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وايي يوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره يې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هيڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه ليدل، دمقالې په اخرکښې ښاغلى خادم ليکي: دا و زما د ملګري تقرير زه پخپله هم په همدغه عقيده يم چې دغسې يواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غريزې په اثرکښې انسان دخير، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخير غريزه موجوده ده او دهمدغې غريزې په اثرکښې انسا ن ډير دخير کارونه هم کړيدي مګر دده له دوست سره يوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړيدى خورا ضعيف دي او د جانب مقابل ددلايلو په مقابل کښې څه موجوديت نلري، دى وايي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا ويه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوى کښې کومه خبره دخداى لپاره کول يا څه خداى جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغته خبره ښکاري او زيات زرورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نورې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړۍ حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيداى. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست دوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولى او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړى وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خداى لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وراندې کيږي. نو بياهم نشي ويلى چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، مور خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.

يو مسلمان چې په خداى او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يې همدغسې کارونو ته وراندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدى او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.

يوسړى به وي چې دخير او نيکۍ په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وراندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شى بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفدارۍ راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګرى وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نورې احساس نشي کولى ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلى چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي) دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړى به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنى داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړى په انساني اعمالو او افکارو کښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې مور يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.

دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دى بلکې صفت دى مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسي شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلى شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.

که يوسړى خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوى صفت دى مګر که خود خواهي. خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوى عيب په عيبونوکښې نشته.

دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کيداى چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيداى شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځاى ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولى شي چې دى حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټي کښې ځان مور کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک که دانسان لپاره دخیر په غریزه قایلیږي او ددې غریزې په اثریې له نورو حیواناتو بیلوي ضروربايد ددې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک وبولي او يوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان يو ه مادي یامعنوي، دنيوې یا اخروي ګټه په نظرکښې نیسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډیر ځمکو او جایدادونو خاوند و، ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډیرو او ډیر نو کران يې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازیانو او بازو باښو سانته په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به یې ناظرۍ اوبالا بینۍ لپاره پیدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړې او د دهقانانو په خوارۍ خوارې ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډیر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډیر په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډیرخلک دیوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډیرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به یې ډیرسرتکاوه، هرچا ویل: خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به یې پیداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو میګیرد ډیره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم دخان طالع بیدارې وې او که دخلکو بخت ویده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به یې خپل ایمان زیات خواراوه مګر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته اوخپل خیر یې په همدې کښې لیدلی و.

په رښتیا چې دریم ناظربه له دوهم نه هم تیره واړو له اودخان ګټه به یې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډیر خلکو دښمني به یې په څو ورځو خپل اولادو ته پریښوده.

داسلسله همدغسې جارې وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکین کیده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدلیدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظرۍ په طمع دخان په شاو خوا څرخیدل اوپه لطایف الحیل به یې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهلیت اولیاقت د خان اعتماد ډیر زیات اهمیت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښینا سته.

دناظرۍ عمرکه لنډو د ستاژ دوره یې ډیره اوږده اوپه ډیر خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.

کجیر خان چې هوښیار او ځیرکه سړی و وروسته له ډیر انتظار څخه د ناظر په حیث منظور شو او دغلو د انو کلي ګانې وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه یې دناظرۍ طرز بدل کړ اوخلکو ته یې ځان بې واکه اوبې اختياره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوي او دیوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هیڅ نه کوي او هیڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهې دچا کاردی.

وروسته تردې بیا چا و نه ویلې چې خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهګارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي او زه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حيرانيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غونډې کړم ځينې مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې ساد ګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ او دقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورۍ دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوي وبولو؟

که يوسړی لکه ليمو کوچنی اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتی دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوبن قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلی شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال د وري ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:
د انتظار په کوټه کښې زما غونډې ډيرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترېنو لاندې کتل.
له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کړل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟
کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).
بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کښې مې وشميرې نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.
ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.
په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خو ا لږ غونډې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.
دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟
عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.
هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نو رحيمانه عواطف يې راوپش غونډې شول او په طولاني صحيت کښې يې ډير څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:
دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.
دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيشنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخې يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغونډې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږي.
زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.
دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غونډې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غونډې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.
دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو داېې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.
دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته ووېل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.

په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډیره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.

په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډیرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارڅوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.

زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کو م دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیښ شول.

پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.

دغه صاحبان چې زه یې په زیارت څوڅو ځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډیربه ښوده د نورولپاره هر یو ټک وپتری وه.

هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معاونی ته ورسیده.

دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.

دملګري خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:

زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.

زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترېنه راوړي.

چې تش ځي تش به راځي.

زیارتونه نذر غواړي.

څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.

یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګرځوه او ویې ویل:

زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیچا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:

د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.

دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیي.

همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي الما ل مقام ته بدبینه کوي.

داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلی وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی او ګټلی میدان یې بابللی دی.

دا راز تاریخې اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

---

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱ـ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګاڼي په ګوته کړوچې لویانو ته جزیي او بې اهمیته ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي. وایې چې یوسړی له ځان سره لګیاو اوویل یې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډیرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفریاد یې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هیچا سره نه ښایي. زه په څومره امیدورغلم مګر زما عرض یې وانوریده او زما هیلې یې تر پښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې یې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه یې دهغه په باب ډیر بد رپوټ حکومت ته وړاندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسیاسي محبوس په حیث په زندان کښې ولوید او ډیر کړاوونه یې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډیرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډیر کورونه یې وران کړیدي.

وایې چې په تیرو زمانو کښې یو جنت مکان، مغفور او مرحوم امیر دمنې په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا یو لاروی تیریده او دابیت یې په لوړ اواز له ځان سره وایه:

ای زاغ درین باغ تماشا چه میکنی ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه میکنی

داغږ چې دمبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیداشوه چې لاروی امیرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه یې هغه ددغه منحوس بیت په ویلو په بیت الا حزان کښې بندي کړ.

داهم وایې چې زړه زمانه کښې یوسړی خوب ولیده چې سرې جامې یې اغوستي دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهیده ځکه یې خپلو ملګروته ووایه.

یوه ملګري یې دخوب تعبیر په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبیرکوم مخبر امیرصاحب ته ورساوه هغه یوقضایي هیئت د دغه لوی جرم او ستر خیانت لپاره وټاکه چې په نتیجه کښې خوب لیدونکی ته داعدام جزا تعبین شوه. که چیرې هغه وخت دخوب په تعبیر اوتفسیر کښې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبیر منځته نه وای راغلی خوب لیدونکی به ولې وژل کیده.

که معبرو یلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپریدل د سرکار سپاهي کیدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسیدلې وه اونه به ورته قضایي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبیر کښې اشتباه وکړه قضاییه هیئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګینه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښايي چې دا جزا ډیره خفیفه وي.

دقاضیانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپریدل جرم نه دی حتی په ویښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کیږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبیر و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپریدل یې پادشاهي وګڼله اوسړی یې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضیانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند یې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخیص کښې یې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لویه خطا کوي.(۱)

خان او بلهای

نه پوهیږم چې اصلي نوم یې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غوندې بل بډای نه و. هرچابه ویل چې د قارون سریې ګرولی دی.

ده به خپلې پیسې په ګرویو او سودونو بندولې اوبیابه یې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جریده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ، ۱نیټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.

دامتل به زښت ډیراو ریدل کیده چې هندو پیسې ګټي او پښتون کیسې ګټي.

ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې.عمراناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هرګوره و.

دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.

جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.

داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزیدل چې تنخا اوډوډۍ به یې ورکوله.

خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.

دعمراشوندې به هم دخان په کاسه غوړیدې او پخپل کورکښې به یې خوله نه خوږیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.

آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:

هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.

هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.

ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.

خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.

بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.

یو هندو هم بډای کیدای اوسیټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.

مشري او واکمني له خانۍ سره تړلې وه.

له بډای سره بې پیسو نورڅه نه ووکه و نو هغه ویره وه.

داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.

خان دخانۍ خوی او عادت هیرکړ.

دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.

اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.

دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.

درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:

داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.

دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډایي ترېنه وزیږیده.

خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.

داسې دښمني چې پخلا کیده پکې نشته.

خان که بډای او منفور شوخیر دی.

خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.

حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.

دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلۍ ۲۴ نیټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په مور کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.

زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.

مور ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې مور دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.

دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمې وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ې دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ږدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزي چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.

زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت وړکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خارپوځې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر وړوکې اوډیر محبوب دی.

دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.

دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو ورپسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نـو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یـوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.

کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یـوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نوروولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه ، ۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لرې پوهې سره دغومره لویې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالۍ ارزي.
ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یایې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولۍ یې په سر کړیدي مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کښې یې نوي او تازه فکرونه شته.
له موضوع نه لرې غوندې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.
وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم ایښودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.
ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن وړوکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته وړوکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.
یوکابلی، ننګرهاری، جنوبي وا ل، کندهاری، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزازی، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.
ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.
تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پنې یا موزې، کندهاری وي که کابلی ننګرهاری وي که هراتی دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.
دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.
هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غوندې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دسنبلې ۲۲ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوڅوک بل راز معلومیږي. هغه څوک چې دملت په معنی پوهیږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري.

څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې په یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندې اوتپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نو کندې پاتپې به ببلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به ببل نه وي.

وګورئ دپښتنو څومره ډیر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي.

موږ په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو ورو ر چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وایي او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وایي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلاریې پښتو او موریې فارسي وایي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبرې کوي.

داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي. نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رښا ورځ یې دډیرو خلکو په مخکې ډیرڅه له موږ نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!

زه خو یې غل بولم.

هو! غل دی مګر دپولیسانو په نظر کښې نه.

ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پریکوي.

هیڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.

ددې غله په ړیره خلی نشته.

ده ډیر څه له موږ نه پټ کړي دي او ډیر زیان یې را اړولی دی ده له موږ نه سره و سپین نه دي پټ کړي.

دی ډیرلوی غل دی.

دده غلا ډیره لویه اوستره غلا ده.

دی ما ل نه پټوي.

دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!

دی زموږ پیسې نه پټوي.

ده ته دما ل او د پیسو غل نه شو ویلای.

دی نور څه پټوي او ډیر مهم څه پټوي.

دی له موږ نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.

دی خپل حقیقت او ماهیت پټوي.

ځان پټول او حقیقت پټول ډیره لویه او ستره غلا ده داغلا دیوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.

داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.

له سترګو اوسترګو رو سره دښمني لري.

هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دیله موږ نه ډیر حقایق پټوي او د حقیقت غل دی ، ده ته باید حقیقي غل ووایو.(۲)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال دمیزان ۱۳۰۲_۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنديوانه

ماستابنديان وليدل، ستا زندان هماغه شان له خاينانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډيررشوت خواره او د خيانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خيانتونه ورک نه شول.
په هيواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زياتيږي.
په دوايروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانين که هر څومره سختې سزاګانې تعين کړي جرايم نه ورکيږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بنديانول او وژل بې تاثيره شول، خلک په دغو عذابونو او تکيفونو عادي شول او دزندان ويره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند يتوب نور اصلاح نه کړو.
حبس او توقيف نور له بدوکارونه، له خيانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره يو موثر علاج پيداکړو.
ما په دې فکر کښې ډيرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه يې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمين او خاينين به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پيژنې چې څوک دی اوڅه نوميږي؟
هغه داصلاحاتو نيکه، دديموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هيڅوک بدو کارونو ته نه پريږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عيب موندلی شي.
دهغه ديد او نظر ډير تيزدی او خيانت ترې نه ډير په ويره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنې لپاره ډير ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخير او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پريږدې زه حاضر يم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهيرم چې ترڅو ليکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقين نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمينو په ځای دوئ په جيلخانو کښې ونه لويږي يو مملکت ښه ورځ نه شي ليدلی. داد ليکوالو وظيفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسي.که په يوه مملکت کښې حق او حقيقت مختنق وي او څوک څه نه شي ويلی، که انتقاد او رښتيا ويل لکه يو مجرم او خاين په زندان کښې وي هلته عدالت او ديموکراسي هيڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاريک محيط چې دحق ويلو ګنکوسې پکې څوک نه اوري او د حقيقت رڼا دوروړکی هومره ليدله کيږي دجنايتونو او دخيانتونو لپاره ډير مساعد معلوميږي او فاسد عناصر ډيرښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ويلو او انتقاد کولو هيڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پيدانکړي ددې خلکو ښه کيدل او په سمه لاره روانيدل محا ل معلوميږي.
انتقاد دبشريت ډيرلوی مصلح اوصحيح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دين او مذهب، دی په مجرمينوکې قبول کړی او په زندان کښې يې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ويل په دنياکښې نه وي دا دنيا ډير ژر ورانيږي حق او باطل ګډيږي.
دښو او بدو تميزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تياره راځي چې خاين او صادق نه پيژندل کيږي، ظلم دعدالت ځای نيسي او له انسانانو ځناور جوړيږي.
بنديوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو خټو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپيدايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډير جرئت ووې:
ته هغه څوک پيداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وينې تويوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کيږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پيداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسی له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودريد او دده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه، فرعون دخدايی دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه يې ونه شوای نيولی او حق ويل ازادو.(۱)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال ديوه ډيرلوی ناموس حيثيت لري او له دينه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډيرلوی ذلت ګڼي.
که چيرې ملي احساس او ملي شعورپه ډيرقوت موجودنه وای داستقلال قيمت به ډيرلږ او د دنيا لويې امپراتوری به نه رنګيدې، استعماربه دغسې بده قيافه نه درلوده، او يو ملت به دبل ملت تر سيوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډيرقدر ورته ګوري، دمليت تجليل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.
موږ بايد پدې خبره ډيرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډير شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قيمت نشي پوهيدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ بايد خپل امتيازات، ملي شعور او ملی احساس ډير ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.(۲)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د ليکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډير لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوټيدلې اوبه، ايشيدلې او به ، سرې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړيږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې دپوهانو او ليکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لانښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پيخه په سروه ميرزاصاحب ورته وايي، د اميانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډير ځله چنچنې ته مرغۍ وايي او مويز ميوه بولي. ډير خلک شته چې ډوډۍ ته غله ووايي او جوار يا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزيي فرق کول د پوهانو او هوښيارانوکاردی. که بل څوک وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی يا

---

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال، ۹۹_ ۱۰۲ مخونه. (۲) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ۱۳۴۰ کا ل دسنبلې (۵) نيټه، ۱۰ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك يې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځيني ليکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه يو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وايي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه يو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبيلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځينې خلك خيل ته هم قام وايي يعني جبار خيل او معروف خيل بيل بيل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خيلونه د يوه قام يعني احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنيت او متوسط نظر په نظر کې ونيسو نو قام بايد له دغسې خيلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخيلو او معروف خيلو سره يو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خيلونه پکې ځايېږي پښتنو کې ډېر زيات دي چې زه ټول نشم شميرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپريدي، اورکزي، يوسفزي، ختك، وزير، مسعود، شينواري، خوګياڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سليمان خيل، وتمانخيل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځينې نور واړه قامونه چې زما په تخمين په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زيات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او يوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وايم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو ويشل کيږي او ډېرې تپې ډېرې پښې ترينه بيلې شوې دي. اپريدي چې ما دلته يو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډير قامونه ګڼي چې (زخه خيل، قمبر خيل، کوکي، اکاخيل، ملك دين خيل) يې بولي. شينوارو په څو وړو قامونو ويشل شوي دي. لکه منديزي، سه پای، سنګو خيل، علي شير خيل، احمد خيل، لياس خيل، رحيمداد خيل، حيدر خيل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر يو ډېرې څانګې او ډير ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، ميمنې او بدخشان نه نيولی تر کشمير، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې ميشت دي او پنځلس شپاړس مليونه نفوس ترې جوړيږي او دا نوم دومره لوی او درونډ نوم دی چې پرتو يې له آمونه تر اباسينده پر ډيره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که څوك پښتون د يو ملت نوم نه ګڼي او قوم يې بولي نوغره ته به غونډۍ وايي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سيند او آمو له سيمې څخه دباندې هم تپې ، تپې پروت دی.

پښتانه بايد په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبيلې نه ډيرلوی اوډير ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځينو ګومان کړی دی اوپه ډير محدود نظر يې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هريوه ډيرلوی قامونه په غيږ کښې نيولي دي اولمن يې دقام له لمنې نه ډيره پراخه ده. نوپښتون خوپه هيڅ شان دومره نشي وړوکې کيدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووايي او دځينو وړو قامونو په قطار کښې يې راولي هغه څوک چې قام او ملت په يو ه معنی اخلي هغه پښتون يو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هيڅکله دمنلو نه ده چې ډيرلوی سړی دکوچني په ورښي او زړوکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې يې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په يوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډيرې لويې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لويه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوايې لکه ديوې تلې دوه پلې يو برابر دي او هيڅ زيات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پريوه ملت باندې کيږي او دا دوه لغتونه يو دبل ترجمه ده.

پښتانه بايد له خيل، او زې له قام او قبيلې نه پورته يوه لويه هستي يعنی پښتون وپيژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ يا ځاله کښې ايسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼي.موږ دامنو چې بارکزي يا احمدزي همدارنګه سليمان خېل ياتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ايماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هريو دافغان ملت په تشکيل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، کورونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډې به یې کله کله کوله. زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د څو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وروکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه ربړوي. زما زوی سیند وړی او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلویښت جریبه پټې درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.
هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

«پای»

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library